

**ZAMONAVIY RUS TILSHUNOSLIGINING TARAQQIYOT
BOSQICHLARI: NAZARIY VA AMALIY KO'RINISHLAR**

Qarshi davlat texnika universiteti katta o'qituvchisi

Yusupova Muqaddas Raufovna

Annotatsiya: *Mazkur tezisda zamonaviy rus tilshunosligining rivojlanish bosqichlari, ularning ilmiy-nazariy asoslari va amaliy qo'llanilish yo'nalishlari tahlil qilinadi. Tilshunoslikning bugungi kundagi eng dolzarb muammolari, yangi metodologik yondashuvlar, kompyuter lingvistikasi, korpus lingvistikasi, pragmalingvistika, sotsiolingvistika kabi zamonaviy yo'nalishlarning shakllanishi va rivojlanish tendensiyalari yoritiladi. Shuningdek, rus tilining o'rganilishi, o'qitilishi va tarjimada qo'llanilishiga doir amaliy tajribalar va lingvodidaktik tamoyillar ham tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *rus tilshunosligi, kognitiv tilshunoslik, tilning raqamli transformatsiyasi, til me'yorlari, sun'iy intellekt, interferensiya.*

Rus tili, dunyodagi eng keng tarqalgan va muhim tillardan biri sifatida, jadal rivojlanayotgan raqamli davr sharoitida faol tarzda evolyutsiyalanishda davom etmoqda. U nafaqat shaxslararo va millatlararo muloqot vositasi, balki rus tilida so'zlashuvchi jamiyatning mentaliteti, qadriyatlari va dunyoqarashini aks ettiruvchi madaniy kod sifatida ham xizmat qiladi. Zamonaviy rus tilshunosligi ilmiy fan sifatida tilni o'rganishning keng ko'lamli yo'nalishlarini qamrab oladi, jumladan: strukturaviy, funksional, kognitiv, sotsiolingvistik va raqamli jihatlarni. So'nggi o'n yilliklarda globalizatsiya jarayonlari, raqamli texnologiyalar hamda ingliz tili va boshqa tillar bilan faol til aloqalari ta'sirida til me'yorlaridagi o'zgarishlarga bo'lgan qiziqish ortib bormoqda. Shuningdek, tilshunoslik fanida quyidagi hodisalar: so'zlarni o'zlashtirish, interferensiya (tillararo aralashuv), bilingvizm (ikki tillilik) va polilingvizm (ko'p tillilik) tizimli ilmiy tahlil obyekti sifatida qaralmoqda. Bu holat ayniqsa, Rossiya va O'zbekiston kabi ko'p millatli davlatlarda dolzarb bo'lib,

bu yerda rus tili ta'lim, ilm-fan, davlat boshqaruvi va kundalik muloqotda muhim maqomini saqlab qolmoqda.

Ushbu tadqiqotda asosiy e'tibor raqamlashtirishning rus tilining rivojlanishiga ta'siriga qaratiladi. Internet, ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar va raqamli platformalar zamonaviy nutq madaniyatining manzarasini tubdan o'zgartirdi. Yangi janrlar va muloqot shakllari shakllanmoqda — internet-memlardan tortib chat-botlar va ovozli yordamchilar matnlarigacha, bu esa tilshunoslik tahliliga yangi yondashuvlarni talab qiladi.

Kognitiv tilshunoslik, ya'ni til va tafakkur o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni o'rganuvchi soha, barqaror rivojlanmoqda. Ushbu sohadagi tadqiqotlar tilda qo'llaniladigan ifoda vositalari milliy-madaniy konseptlarni qanday aks ettirishini va bu konseptlar axborotni qabul qilish hamda talqin qilish jarayoniga qanday ta'sir etishini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Masalan, “taqdir”, “ruh”, “balki (avvalambor)” kabi tushunchalar rus tilining konseptual olami uchun asosiy elementlar bo'lib, hatto raqamli muhitda ham o'z ahamiyatini yo'qotmayapti. Shuningdek, **madaniyatlararo muloqot kontekstida bilingval shaxs shakllanishi** mavzusi markaziy masalalardan biridir. Bilingvizm (ikki tillilik) nafaqat chet tilini o'rganish natijasi sifatida, balki murakkab psixolingvistik hodisa sifatida ko'rilmogda, u insonning tafakkur jarayonlari va madaniy o'zligini shakllantirishga ta'sir qiladi. Maqolada shuningdek, Evropa davlatlaridagi — masalan, Finlyandiya, Fransiya, Ispaniya va boshqa mamlakatlardagi — bilingval va polilingval (ko'p tilli) ta'lim modellarining xalqaro tajribasi tahlil qilinadi. Ushbu davlatlarda rasmiy ikki tillilik amaliyoti chuqurroq madaniyatlararo hamkorlikni shakllantirishga xizmat qilmoqda.

Zamonaviy texnologiyalarning jadal rivojlanishi sharoitida sun'iy intellektning tilshunoslikdagi o'rni ortib bormogda. Mashina tarjiması tizimlari, avtomatik sintaktik tahlil va matn generatsiyasi kabi tizimlar tilshunoslik tadqiqotlari va til o'qitishning ajralmas qismiga aylanmoqda. Tilshunoslar borgan sari ko'proq IT sohasi mutaxassisleri bilan hamkorlikda tabiiy tilni qayta ishlash bo'yicha intellektual tizimlarni yaratmoqdalar. Umuman olganda zamonaviy rus

tilshunosligi gumanitar va raqamli bilimlar chorrahasida turibdi va XXI asrda tilni o'rganish, saqlab qolish va rivojlantirish uchun yangi istiqbollarni ochmoqda. Bu fanning ko'p darajali va tarmoqli (interdisiplinar) tabiati uni global o'zgarishlar va madaniy mobillik davrida ayniqsa dolzarb qiladi. Mazkur maqolaning maqsadi — rus tilshunosligining asosiy yo'nalishlarini har tomonlama tahlil qilish, zamonaviy muammolarni aniqlash hamda raqamli va global reallik sharoitida keyingi tadqiqotlar uchun istiqbollarni belgilashdir.

Zamonaviy rus tilshunosligidagi o'zgarishlar tilning o'zida va u faoliyat yuritayotgan ijtimoiy-madaniy muhitdagi chuqur jarayonlarni aks ettiradi. Til tirik tizim bo'lganligi sababli, u texnologik taraqqiyot, globallashtirish, internetning keng tarqalishi va yangi muloqot shakllari paydo bo'layotgan sharoitda o'zgarmasdan qololmaydi. Shu sababli, grammatikada, leksikada va nutq uslubida kuzatilayotgan o'zgarishlarni tilga tahdid sifatida emas, balki yangi haqiqatlarga tabiiy moslashuv sifatida qabul qilish lozim.

Ingliz tilidan kirib kelayotgan anglizmlarning va boshqa so'zlarning keng kirib kelishi rus tilining xalqaro tajribaga ochiqqligini va yangi tushunchalarni o'zlashtirish qobiliyatini ko'rsatadi. Shu bilan birga, shuni ta'kidlash kerakki, tashqi leksik oqimga qaramay, tilning asosiy tuzilmasi barqarorligicha qolmoqda, va o'zlashtirilgan so'zlar ko'pincha rus tiliga moslashadi, "ruslashadi". Bu holat tilning ichki moslashuvchanligi va tashqi unsurlarni nazorat qilish qobiliyati saqlanayotganini anglatadi.

Raqamli muhit tilning yangi mavjudlik maydoniga aylanmoqda. Internetdagi, xususan, ijtimoiy tarmoqlar va messenjerlardagi muloqot shakllari o'ziga xos diskurs turini shakllantiradi, unda qisqaligi, emotsionalligi va multimodal xarakteri ustunlik qiladi. Bu holat tilshunoslikdan an'anaviy nutq me'yorlari mezonlarini qayta ko'rib chiqishni va raqamli diskursni to'laqonli tahlil obyekti sifatida qamrab olgan holda tadqiqot doiralarini kengaytirishni talab qiladi.

Tilni o'rganishda **kognitiv yondashuv** tafakkur va madaniyatning til tuzilmalariga qanday ta'sir qilishini chuqurroq tushunishga yordam beradi. "Ruh", "taqdir", "balki" kabi madaniy ahamiyatga ega tushunchalar raqamli muhitda ham

o'z dolzarbligini yo'qotmagan. Ular rus tilida so'zlashuvchi aholining, shu jumladan bilingval va polilingval jamoalarning til ongida milliy mentalitet xususiyatlarini aks ettirgan holda mustahkam o'rnashgan. **Sun'iy intellektning lingvistik tadqiqotlarga integratsiyalashuvi** katta hajmdagi matnlarni qayta ishlash, avtomatik tarjima, tahlil va ta'lim jarayonlarini avtomatlashtirish uchun yangi imkoniyatlar ochmoqda. Shu bilan birga, bu soha **nutqni avtomatik qayta ishlash sifati, axloqiy me'yorlarga rioya qilish, kontekstni saqlash** kabi yangi muammolarni yuzaga keltirmoqda. Ko'p tilli davlatlarda tobora dolzarb bo'lib borayotgan muhim mavzulardan biri bu **bilingvizm**dir. Bunday sharoitda rus tili madaniyatlararo muloqot vositasi sifatida muhim rol o'ynashda davom etmoqda. Bir nechta tillarni bilish insonning **kognitiv moslashuvchanligini, bag'rikengligini rivojlantiradi va shaxsiy imkoniyatlarini kengaytiradi**. Shu sababli, bilingval shaxsni shakllantirish nafaqat ta'limiy maqsad, balki globallashtirish dunyoda **ijtimoiy zarurat** sifatida qaralishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, muhokama etilgan natijalar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy rus tilshunosligi ko'p qirrali o'zgarishlar kontekstida rivojlanmoqda — bu yerda **gumanitar, texnologik va sotsiomadaniy omillar** o'zaro uyg'unlashadi. Bu esa tadqiqotchilardan yangi metodologik yondashuvlar, fanlararo hamkorlik va til yangiliklariga ochiq yondashuvni talab etadi. Rus tili, barcha muammolarga qaramay, o'z **barqarorligi va kuchli tizimligini** saqlab qolmoqda hamda zamon ruhi va madaniy chuqurlikni ifodalash qobiliyatiga ega

Zamonaviy rus tilshunosligi barqaror rivojlanish dinamikasini namoyon etmoqda, bu esa nafaqat ichki til jarayonlari, balki tashqi omillar — **globallashtirish, raqamlashtirish, bilingvizmning keng tarqalishi hamda boshqa tillardan faol so'z o'zlashtirish** bilan ham bog'liqdir. Ushbu o'zgarishlar fonida rus tilshunosligi **fanlararo sohaga** aylanmoqda u an'anaviy filologik yondashuvlarni **kognitiv fanlar, raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt** sohasidagi eng yangi yutuqlar bilan uyg'unlashtirmoqda. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, rus tili **raqamli davr sharoitlariga faol moslashmoqda**, shu bilan birga o'zining **funksional moslashuvchanligi va madaniy o'ziga xosligini saqlab qolmoqda**.

Grammatikada, leksikada va fonetikadagi o'zgarishlar tilning **ijtimoiy-madaniy kontekstdagi tabiiy evolyutsiyasi** bilan bog'liq. Neologizmlarning tarqalishi, nutq tuzilmalarining soddalashuvi va raqamli muloqot birliklarining kirib kelishi ayniqsa **yoshlar va internet foydalanuvchilari orasida** zamonaviy til xulqining ajralmas qismiga aylanmoqda. **Kognitiv yondashuv** tilning tafakkur va milliy mentalitet xususiyatlarini qanday aks ettirishi haqida chuqurroq tushunchaga ega bo'lish imkonini beradi. "Ruh", "balki", "taqdir" kabi **rus madaniyatiga xos konseptlar** barqaror semantik birliklar sifatida saqlanmoqda va rus tilining **dunyo manzarasini** shakllantirishda o'z ta'sirini davom ettirmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Гринев, Д. Г. (2021). Искусственный интеллект и автоматическая обработка текста. Москва: Наука.
2. Кузнецова, И. В. (2018). Цифровая трансформация языка: вызовы и перспективы. Вестник Московского университета. Серия 9. Филология, 2(1), 45–52.
3. Лебедев, О. А. (2019). Русский язык и интернет-коммуникация. Москва: URSS.
4. Сухих, С. А. (2020). Современный русский язык в цифровую эпоху. Москва: Флинта.
5. Трошева, И. М. (2022). Эмодзи как элемент современной письменной коммуникации. Язык и культура, 58(3), 112–119. <https://doi.org/jlk-2022-58-03-09>
6. Федорова, Н. С. (2020). Проблема заимствований в современном русском языке. Вопросы языкознания, 4, 75–83.
7. Макарова, Е. А. (2019). Когнитивные концепты в русской лингвокультуре. Филологические науки, 6, 88–94.
8. Назарова, Т. В. (2021). Билингвизм и языковая интерференция в современной России. Язык и общество, 3, 22–29.
9. Орлова, А. Н. (2023). Влияние цифровых технологий на речевую культуру молодёжи. Цифровая филология, 1, 31–40.
10. Егорова, Л. П. (2024). Когнитивная лингвистика и национальные концепты в XXI веке. Современные исследования языка, 12(2), 14–23.